

شعر آزاد در کشورهای عرب زبان (۱)

از دوران اموی و بخصوص عباسی شاعران عرب زبان کوشش داشتند خود را از قیود مضامین و ساختمان شعر جاهلی آزاد سازند .

در نتیجه نفوذ فرانسویان و انگلیسها در مصر و لبنان و آشنائی مردم آن سامان با ادبیات فرانسه و انگلیس بار دیگر این عقیده پیدا شد که زبان عرب^۲ برای بیان احساس و شعر با قالب و مضامین کهن آنچه دنباله رود دوران جاهلی است رسان نیست . گروهی بمخالفت با شعر جاهلی برخاسته و اصولاً ملاحظات را مجعول و رواة جاهلی را مانند حماد راویه و خلف احمر را قابل وثوق ندانستند .

نخستین بار که شعرهای همر در فرانسه ترجمه و انتشار یافت این توهم پیش آمد که ممکنست شعر وزن و قافیه نداشته باشد در صورتیکه این ترجمه صورت قطعه ادبی پیدا کرده بود نمونه ای از شعر کهن بود که دارای ساختمان عروضی نبود اما

۱- این مقاله گفتار ششم از کتابی است از آقای یکتائی تحت عنوان نوعپردازی - در نقد شعروسنخ سنجی که بزودی توسط انتشارات وحید منتشر خواهد شد.

۲- واژه عرب يك كلمه سامی است بمعنی صحرا یا مقیم صحرا و هیچگونه معنی قومی و نژادی ندارد. كلمه عرب عبری در سفر اشعیا (۲۱-۱۳-۱۳-۲۰) و سفر ازرمیا (۳-۲) بهمین معنی آمده است. در قرآن کریم كلمه اعراب را بمعنی بدوی بکار برده است. تاریخ عرب از فلیپ حتی ترجمه فارسی صفحه ۵۳ معنی دیگر واژه عرب بیابان وزمین خشک است. برخی آنرا نسبت به میرب از قحطانیون داده اند و درست نیست، به بادیه نشینان اعراب گفته اند و نوشته است و قریباً توسط مفرد آن اعرابی است .

دیگر توجه باین نکته نشد که شعرلاتین هجائی است و شعر عربی و فارسی دری عروضی .

در اواخر سده نوزدهم باز موجی در کشور های عربی زبان پدید آمد که باید ساختمان شعر تغییر کند و زبان شعر زبان ساده و احساس گشته و از قیود و دشواریهای قافیه و عروض آزاد شود .

میتوان گفت تحرك زبان و شعر عرب در این زمان بیشتر بوسیله مسیحیان لبنان و مصر بوده است .

در سده نوزدهم شاعران و نویسندگان در عراق نیز عنوان کردند که ساختمان شعر عرب و مضامین آن باید عوض شود تا زبان احساس و حال گردد اما آنها نتوانستند در ساختمان شعر تغییری بدهند بلکه تنها مضمون های نوی آوردند پیشروان این عقیده در عراق جمیل صدقی الزهاوی^۱ و معروف الرصافی^۲ بودند .

کسانیکه در لبنان عقیده داشتند که شعر عرب زبان احساس و حال نیست و باید شعر تغییر کند امین الریحانی و جبران خلیل جبران^۳ و میخائیل نعیمه بودند که شخص اخیر در سال ۱۹۱۰ بروسیه رفت و با ادبیات روسی نیز آشنا شد شاعران عرب که در آغاز انقلاب با شعر روسی آشنا شدند دانستند که مایاکوفسکی شاعر انقلاب نیز مضمون های نو در شعر روس آورده اما عقیده ندارد که شعرون و قافیه نداشته باشد^۴ مایاکوفسکی در منظومه ای میگوید : « شعری که وزن و قافیه ندارد شعر نیست . »

- ۱- جمیل صدقی الزهاوی (۱۸۶۳ - ۱۹۳۶ م) متولد عراق که ایرانی کرد بود .
- ۲- معروف الرصافی (۱۸۷۵ - ۱۹۴۵ م) متولد عراق .
- ۳- جبران خلیل جبران (۱۸۸۳ - ۱۹۳۱ م) . متولد در لبنان و متوفی در نیویورک .
- ۴- دیده شود شعری که : « من چگونه بگفتن اشعار خود میپردازم » اثر مایاکوفسکی .

در آغاز نیمه سده نوزدهم پنج تن از شاعران و نویسندگان لبنان نیز بامریکا رفتند و در آنجا جمعیت «رابطة القلمیه» را درست کردند و در سال ۱۹۲۱ کتاب «الغربال» را چاپ رساندند و در آن کتاب اظهار عقیده کردند که باید ساختمان شعر و ادب عرب دگرگون گردد و از شعر جاهلی پیروی نکند اما شعر تازه‌ای دور از ساختمان قدیم پدید نیاموردند. در مصر نیز کتاب «الدیوان» را در نقد شعر و اغراض آن عقاد و مازنی نوشت و اثر بسزای نمود. باید گفت شعرا و نویسندگان عرب که بامریکا رفتند تحت تأثیر عقاید امرسون^۱ امریکائی قرار گرفتند و تا اندازه‌ای مضمون شعر عرب را تغییر دادند.

میخائیل نعیمه می گوید: «شعر وسیله بیان احساس است و عروض گوینده را محدود و مقید می سازد.» این گفته درباره شعر عرب با آنچه درباره شعر فارسی است تفاوت بسیار دارد زیرا زبان شعر جاهلی زبان شعر و احساس نیست و اساس کار راویان هم آن بوده است که اشعار جاهلی عرب را بخوانند و مشکلات و غرایب الفاظ آنرا برای شنوندگان توجیه نمایند مع هذا این اشعار با ساختمان عروضی برای بیان احساس زندگانی بیابان گردی و صحرا نشینی مناسب بوده است نه زندگانی شهر نشینی و نوین.

با اینهمه سنت پرستهای عرب جز شعر جاهلی نمونه دیگری برای شعر در مد نظر ندارند و حتی شعر مخضرمون را نمی پسندند و گفتار محدثین یا مولدون را قبول ندارند و گفته های شاعران بزرگی چون اسلامیون که در دوره اموی بوده اند چون فرزدق و جریر و اخطل یا شاعران بزرگی چون بشار بن برد تخارستانی و ابونواس^۲ و مطیع بن ایاس را از محدثین دانسته و نمی پسندیدند

۱- امرسون فیلسوف امریکائی (۱۸۸۲-۱۸۰۳م) Emerson (Ralph Waldo)

۲- حسن بن هانی اهوازی (ابونواس) شاعر مانوی دوران عصر عباسی.

با آنکه آنها شعر عروضی بر سنت‌های کهن گفته‌اند.^۱

بنا بر این این عقیده تنها از میخائیل نعیمه نیست بلکه همه جامعه جوان عرب زبان چنین عقیده دارند که شعر جاهلی از لحاظ ساختمان عروضی و مضمون برای بیان احساس نارسا است.

این گفتگو موجب شد که در سال ۱۹۲۶ دکتر طه حسین کتاب فی الشعر الجاهلی را در مصر انتشار دهد در این کتاب درباره اصالت شعر جاهلی و گفته‌های ابو عبیده معمر بن مثنی و محمد بن سلام صاحب طبقات الشعرا و آنچه خطیب تبریزی و زوزنی از او بیان گفته‌اند تردید روا داشته.

انتشار این کتاب متعصبان عرب را برانگیخت تا آنجا که میخواستند طه حسین را بکشند! نویسنده ناگزیر شد در چاپ بعد نام کتاب را تغییر دهد^۲ و در آن تجدید نظر نماید اما تغییر عقیده نداده است.

این کتاب در عالم عرب اثر بسیار بخشید و در میان جوانان هواخواهانی پیدا کرد و شاعرانی در کشورهای مصر و لبنان و عراق و سوریه و اردن پدید آمدند که ساختمان عروضی شعر قدیم عرب را درهم شکستند و آنرا ازین قیود آزاد کردند و نویسندگانی درین باره کتابها نوشتند مانند کتاب الشعر الجاهلی کفر اوی و «مصادر الشعر الجاهلی و قیمتها التاریخیه» از دکتر ناصر الدین اسد رئیس دانشگاه اردن و شاعرانی مانند ایلیا ابوماضی^۳ در مصر که در اصل لبنانی است و عمر ابوریشه سوری و بدیع حقی سوری که نخستین قصیده را در شعر آزاد در دیوان خود بنام «سحر» آورد و عبدالوهاب البیاتی عراقی و نازک ملائکه شاعر عراقی که «قضایا الشعر المعاصر» را نوشته‌اند.

۱ - تاریخ الادب العربیه من الجاهلیه حتی عصر بنی امیه از نالینو دیده شود.

۲ - فی الادب الجاهلی .

۳ - ایلیا ابوماضی (۱۸۸۹-۱۹۵۸ م) متولد در لبنان سپس مهاجرت بمصر کرد و در سال

۱۹۱۱ با آمریکا رفت و به جمعیت رابطه القلمیه پیوست .